

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Етнополітика як важлива складова державної політики, передбачає узгодження інтересів націй та національних меншин задля налагодження міжетнічного миру і злагоди, консолідації та мобілізації суспільства для покращення життя громадян та забезпечення національної безпеки. В цих умовах дослідження засад демократичної етнополітики суб'єктів політичного процесу є актуальною темою.

Мета роботи – розкрити наукові засади етнополітики української держави в контексті актуальних завдань консолідації населення країни.

Етнополітичні відносини виявляють певний характер взаємозв'язків етносів між собою й інститутами влади. У змістовному плані вони характеризують багатоманітну взаємодію національної еліти й багатонаціонального електорату, національних рухів і партій та ін. Показником етнополітичного життя тут є характер відносин суб'єктів етнополітики у змаганні за політичне панування або задоволення власних інтересів – свідоме національне примирення чи міжнаціональний конфлікт, стабільність чи криза поліетнічного суспільства.

Етнополітична свідомість виявляє залежність політичного життя від ставлення етносів до інститутів влади. Етнополітика тут є не чим іншим, як безперервним втіленням та інституалізацією національних ідеалів, цілей, норм і настанов, механізмом рекрутування національних еліт.

Етнополітична організація держави та представників етносів постає у вигляді національних автономій, етнології, національних рухів, партій та інших ланок. Відбиваючи національний склад держави, вона зосереджує в собі владні волевияви щодо етноспільнот, втілює його в керівні рішення, надає визначеної спрямованості процесові міжетнічних відносин. Наявність і взаємодія цих структурних елементів дозволяє етнополітиці виконувати відповідні функції в суспільстві.

Одним із найважливіших завдань етнополітики є захист прав людини. Національні права належать до невід'ємних прав особи. Однак вони не індивідуальні, як, скажімо, політичні, громадянські та ін. Це пов'язане з тим, що кожна окрема людина може реалізувати свої національні права лише через певну етнічну спільноту. До таких прав, зафіксованих у документах міжнародного співтовариства і реалізовуваних демократичними державами, належать:

- право на етнічну ідентичність, збереження і розвиток власної етнічної самобутності, етнокультурного середовища. Держава забезпечує для етносів можливість вільного розвитку національної культури, користування рідною мовою, віросповідання традиційної релігії, задоволення національних звичаїв, обрядів та ін.;

- право нації, народу на самовизначення, яке, залежно від конкретних умов, може бути реалізоване в різних формах: утворення незалежних держав; територіальна автономія в межах держави (переважно для етносів, що живуть на власній етнічній території); національно-культурна автономія (переважно для національних груп, етнічна батьківщина яких міститься за межами країни проживання). Представники інонаціональної людності зберігають право на рееміграцію, тобто на виїзд до своєї етнічної батьківщини або до інших країн;

- право на захист від дискримінації за національною ознакою. Нікого не можна обмежити в жодному праві через його національну приналежність. І окрема особа, і весь народ у цілому в разі дискримінаційних дій держави мають право на повну реабілітацію й компенсацію від наслідків цих антигуманних дій [2, с. 51].

Етнополітика незалежної України – це діяльність держави та її органів в етнополітичній та етнонаціональній сферах з метою відродження, забезпечення життєдіяльності, подальшого розвитку та участі в державотворчих процесах різних структурних етнокомпонентів українського суспільства – української нації, національних меншин; об'єднання їх в єдиний соціум – політичну націю, ядром якої є народ, що дав назву національній державі [5, с. 241–242]; розширення зв'язків з українською діаспорою та особами іншого етнічного походження – вихідцями з України; усунення чинників міжетнічної, міжнаціональної напруженості та міжетнічних конфліктів; регулювання міграційних процесів.

Теоретико-методологічні підходи до трактування особливостей етнополітичного процесу, що відбувається в Україні, містяться в законодавчій базі, створеній з метою регулювання міжнаціональних та міжетнічних відносин. Періодизацію та характеристику розвитку впродовж незалежності України її правового поля, яке охоплює етнополітичні і етнокультурні відносини, запропонував М. Шульга, який вирізняє, зокрема, чотири етапи у розвитку цього процесу. Перший – ігнорування законами України наявності такої сфери суспільних відносин, як національно-етнічні. Цей етап тривав до 1989 р. Другий етап розпочався в 1989 р., коли був прийнятий Закон про мови в Українській РСР, і тривав по 1 грудня 1991 р. Характерно, що саме в цей період приймалися правові документи, які декларували національним меншинам максимум прав. Пізніші правові акти не тільки не збільшували ці права, а іноді навіть скорочували їх. Це пояснюється тим, що за цей період відбувся розпад СРСР і проголошено незалежність України. Політичні сили, які лідирували в Україні, були зацікавлені у підтримці курсу на проголошення незалежної держави усіма етнічними групами. В цей період, у сфері національних відносин приймалися здебільшого не закони, а декларації, які мають політико-правовий, а не нормативно-правовий характер. На третьому етапі були прийняті закони «Про національні меншини в Україні», «Про освіту» та деякі інші, які мають стосунок до національних меншин, норм використання їхніх мов. Четвертий етап розвитку етнополітики Української держави розпочинається з прийняттям Конституції України і триває дотепер.

Від Декларації про державний суверенітет до Основного Закону Україна пройшла шлях, на якому визначились базові етнополітичні засади державотворення. Особливо важливе значення для розроблення й реалізації державної етнополітики мають окремі положення нової Конституції. Зокрема, у її преамбулі зазначається, що українське державотворення, яке має свою багатовікову історію, відбувається на основі здійсненого права на самовизначення не тільки української нації, а й усього українського народу, який утворюють громадяни України всіх національностей. Це словосполучення увібрало в себе весь зміст поліетнічного складу населення України і дає можливість трактувати його як політичний термін [4, с. 64]. Конституція, визнаючи носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні Український народ, водночас визначила структурні етнокомпоненти українського суспільства – українську націю, національні меншини та корінні народи. Останній

етнокомпонент запроваджено у правове поле вперше. На законодавчому рівні також вперше у Конституції зафіксовано, що Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави [3].

Найвищою метою етнополітики України є створення оптимальних умов для гармонійного та перспективного розвитку у складі держави усіх компонентів етнонаціональної структури українського суспільства – української нації, національних меншин та малочисельних корінних народів.

Національні суперечності, розбіжності існували й існуватимуть доти, доки зберігатимуться етнічні відмінності. У цьому розумінні так зване національне питання не підлягає остаточному розв'язанню. Поліетнічне суспільство менш стабільне, ніж етнічно гомогенне, і сутність національного питання зводиться саме до того, яка з двох протилежних тенденцій – інтеграції чи дезінтеграції – виявиться домінуючою на кожному конкретному історичному етапі розвитку суспільства. На співвідношення цих двох тенденцій вирішальною мірою впливає якість етнічної неоднорідності.

Українське суспільство історично характеризується толерантними, дружніми стосунками етнонаціональних груп. Мудрість політиків має полягати в тому, щоб зберегти міжнаціональний мир, захистити суспільство від зовнішніх ворожих сил, формувати українську національну гідність і гордість усіх етнічних груп.

Список використаних джерел

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
3. Закон «Про національні меншини в Україні» від 12.12.2012 / URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
4. Коршук Р. М. Етнополітологія : Навчальний посібник. К.: Алерта, 2011. 200 с.
5. Конституція України. К., 2018. 56 с.
6. Рудакевич О. М. Співвідношення понять «національна політична культура» та «етнополітична культура нації» URL.http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/%D0%A4%D0%B0%D0%B
7. Рудакевич О. Національний принцип : етнополітична концепція нації. Моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 292 с.